

Autor: David Gordon

Paul Gottfried
Fascism: The Career of a Concept
Northern Illinois University Press, 2016

Při čtení brilantního shrnutí výkladů fašismu z pera Paula Gottfrieda asi nelze nezpomenout na Ludwiga von Misesa. Přestože ho Gottfried nezmiňuje, čtenáři této vynikající knihy budou znovu a znovu překvapeni, do jaké míry Gottfried zastává pozice blízké tomuto velkému rakouskému ekonomovi. Překvapení ale vlastně ani není na místě. Přestože je totiž Mises klasický liberál a Gottfried konzervativce, myšlení obou mužů je pevně ukotveno v hodnotách a tradicích evropské civilizace, a z této perspektivy také oba interpretují fašismus.

Gottfriedovo myšlení v tomto směru silně ovlivnil historik Ernst Nolte, podle něhož byl fašismus v první řadě reakcí na otřesy a chaos vyvolané bolševickou revolucí. „Fašistická hnutí byla ‚kontrarevolučními nápodobami levicové revoluce‘, jež se vyvinula v reakci na hrozbu levicového puče... **Podle Nolteho přijali fašisté subversivní taktiku a revoluční elán svých levicových protivníků proto, aby je mohli porazit.**“ (s. 1, 37)

Gottfried si bystře všímá, že Nolteho rozbor fašismu má do jisté míry „marxistický původ... Podobně jako konvenční marxističtí historici, ovšem s větším důvtipem, přistupuje Nolte k sociálnímu neklidu meziválečné Evropy jako pozadí vzestupu fašismu k moci... Občanská válka, v níž se komunisté střetli s fašisty, se omezovala na hospodářsky i společensky nejvyspělejší oblast světa – což jakoby jen utvrzovalo pevný bod marxistické doktríny o tom, kde socialistické revoluce propuknou nejdříve...“ (s. 72-73)

Mises vnímal italský fašismus podobně jako Nolte, jakkoliv samozřejmě nevycházel z marxistických premis. „Základní idea těchto hnutí – jež podle jména toho největšího a nejukázněnějšího z nich, tedy italského, můžeme obecně nazvat fašistickými – sestává z odhodlání využít bezskrupulózních metod využívaných Třetí internacionálou v boji proti ní. Třetí internacionála se snaží vyhubit své protivníky i jejich myšlenky podobným způsobem, jakým se hygienista vypořádává s nakažlivým bacilem. Jelikož se necítí v žádném případě vázána úmluvami uzavřenými s protivníky, považuje všechny zločiny, lži a úskoky spáchané v boji za přijatelné.

Fašisté přinejmenším teoreticky dávají na odiv totéž přesvědčení. **Že se se jim dosud nepovedlo oprostít se od jisté zbytkové úcty k liberálním zásadám, idejím a**

Paul Gottfried – Fašismus: dějiny pojmu

tradičním etickým maximám ve stejné míře jako ruským bolševikům, musíme připsat výhradně na vrub toho, že fašisté budují své dílo v zemích, kde tisícileté intelektuální a morální dědictví civilizace nelze snadno zničit jediným úderem.“
(Mises, *Liberalismus*)

Ve svém důrazu na násilí čerpali podle Gottfrieda fašisté výrazně z díla **Georgese Sorela**: „Jeho ideje o ‚mýtu obdařeném vykupitelskou silou‘, který pohne masy k očištnému násilí, ale neuzavře cyklus dekadence a revoluce, měly na revoluční pravici hluboký dopad. Sorelovy myšlenky totiž hluboce oslovily francouzské a italské intelektuály, pro něž se tak fašismus stal mýtem ospravedlňující ‚národní revoluce‘.“ (s. 145)

Mises souhlasí: „Byly to ideje francouzského syndikalismu, jež do značné míry působily na nejvýznamnější hnutí 20. století. Lenin, Mussolini i Hitler byli všichni ovlivněni Sorelovou ideou činu, ideou zabíjení místo mluvení. Jeho vliv na Mussoliniho i Lenina je všeobecně uznáván. Co se týče jeho recepce nacionálními socialisty, stačí si otevřít *Mýtus 20. století* Alfreda Rosenberga.“

Fašismus tak byl reakcí na konkrétní historickou situaci, a tak není – v rozporu s výklady levice prosycené marxismem Frankfurtské školy i neokonzervativci typu Jonaha Goldberga – příliš užitečné nahlížet na něj jako na nějakou nadčasovou kategorii. „Fašismus byl situační, nikoliv teoretické hnutí. Na rozdíl od marxistů se fašisté nezaklínali aplikací údajně vědecké formy socialismu se soudržnými historickými a ekonomickými zákony.“ (s. 136)

Mises tvrdí něco velmi podobného: „Fašismus dnes (1927) může vítězit, protože široké kruhy společnosti ovládlo všeobecné rozhořčení nad hanebnostmi páchanými socialisty a komunisty. Až však čerstvé dojmy z bolševických zločinů trochu vyprchají, vrátí se znovu socialistickému programu jeho přitažlivost pro masy. Fašismus s ním totiž nijak nebojuje, jen silou potlačuje socialistické myšlenky a pronásleduje jeho šířitele. Kdyby totiž skutečně chtěl se socialismem bojovat, **musel by tak učinit na kolbišti myšlenek**. Existuje však pouze jediná idea, jež může socialismu účinně oponovat, a tou je liberalismus.“ (Mises, *Liberalismus*.) 1]

Pokud ti, jež Gottfried nazývá „generickými fašisty“ Mussoliniho stylu, postrádali ucelený program, bylo tomu u Hitlera úplně jinak. Gottfried je velice příznivě nakloněn tezi historika Rainera Zitelmana, že Hitler aktivně usiloval o hospodářskou modernizaci. „Zitelman přesvědčivě ukazuje, že Hitler se pokládal za revolucionáře. Nacisté se tak nesnažili vrátit k německé minulosti, ale místo toho chtěli vytvořit moderní, vědecky organizované národní společenství... Zitelmann také poznamenává, že **není důvod domnívat se, že by modernizace vedla k vyššímu stupni politické svobody...**“ (s. 163-164)

I Mises považoval Hitlera za průkopníka komplexního, i když od základů pomýleného hospodářského programu. Ve svém díle *Všemocná vláda* píše: „Základní pilíře nacistické ideologie se nijak neliší od všeobecně přijímaných společenských a ekonomických ideologií. Rozdíly panují výhradně v otázkách aplikace těchto ideologií na specificky německé problémy... (Podobně jako britská levice) si i nacisté přejí uplatňovat vládní dozor nad

podnikáním. Usilují také o soběstačnost svého národa. Jejich program se však odlišuje tím, že odmítají přijmout nevýhody spojené s akceptací systému, který by jim ostatní státy předložily. Nejsou ochotni zůstat ‚uvěznění‘, jak říkají, v relativně přelidněné zemi s nižší produktivitou práce v porovnání s ostatními zeměmi.“ (s. 222-223).

Místo vyčerpávající recenze této myšlenkově nesmírně bohaté knihy jsem se zcela soustředil na srovnání autorových pozic s těmi Misesovými. Pečlivé studium si ovšem zasluhují i brilantní úvahy nad Karlem Mannheimem a Giovannim Gentilem. K výhradám jen pár maličností. Karl Jaspers za války nezůstal aktivním akademikem, ale musel v roce 1937 odejít na odpočinek. (s. 54) Přestože Kurt Lewin byl významným průkopníkem *Gestalt* psychologie, nebyl „otcem“ této školy myšlení. (s. 68).

Autor staví do kontrastu Adorna s Horkheimerem, „kteří dokázali erudovaně a s uznáním psát o Goethem, Beethovenovi, Hegelovi a dalších německých velikánech“ s „druhou generací“ kritických teoretiků jako Habermas „bez většího zájmu o německé kulturní počiny“. (s. 70) Habermas však sepsal dizertaci o Schellingovi a zabýval se také Kantem, Fichtem či Hegelem. Jedná se však, jak už jsem řekl, o drobnosti, a tak si z čtení knihy *Fašismus: dějiny pojmu* čtenář nevyhnutelně odnáší ohromný obdiv ke Gottfriedově erudici a hloubce znalostí.

Recenze Davida Gordona *Paul Gottfried on Fascism* vyšla na stránkách Mises Institute 7. ledna 2016.